

عنوان:
اثر خدمت به خلق در تقرب الهی (بر مبنای آیات و روایات)

گردآورندگان :

معصومه اسدی نیان^۱

سمیه نجفی زمردیان^۲

رقیه خلیلی

شهربانو چهاردولی

موسسه آموزش عالی حوزوی فدک سطح^۳

۱۳۹۹

^۱ کارشناسی ارشد فقه و حقوق، ۰۹۳۸۶۵۱۰۲۵۳
^۲ فارغ التحصیل سطح^۳، ۰۹۱۸۹۵۰۵۲۴۱

چکیده:

فلسفه آموزش انسان رسیدن به کمال و هدف رسیدن به سعادت اخروی است نه تنها انسان بلکه تمام آفرینش بی هدف خلق نشدند و دارای نوع خاصی از هدایت می باشند برنامه های لازم برای رسیدن به کمال انسان باید بر اساس نیازهای انسان قانونگذاری شود انسان قادر به اصول تکامل خویش به صورت جامع و کامل نیست به همین دلیل دچار خطا می شود. قانونگذار مناسب برای کمال انسان باید از فلسفه آفرینش انسان آگاه باشد. و اصول تکامل انسان را بشناسد. و انسان ساخته دست خداست و خداوند که عالم و آگاه به اصول تکامل انسان است راه های رسیدن به تکامل و نیز رسیدن به سعادت اخروی را در قران بیان کرده است.

یکی از راه های رسیدن به تکامل و نیز راه های اموختن راه سعادت و شقاوت شناخت محبوبین و معقوبان الهی است تا بدانیم خداوند چه کسانی را دوست دارد و آنها چه ویژگی هایی داشتند که محبوب خداوند واقع شدند و چه کسانی را مورد خشم و غضب خود قرار داده است و آنها چه خصوصیتی داشتند که محبوب خداوند واقع شدند و چه خصوصیتی داشتند که محبوب و معقوب خداوند واقع نشدند بنابراین آنچه در این تحقیق به آن پرداخته شده است شناخت محبوبین و معقوبین خدا و بیان خصوصیات و ویژگی های آنهاست از این رو هدف از رسیدن به تقرب الهی است و انسان باید برای قرب الهی باید راههای آن را بشناسد زودتر می تواند به این مقام دست یابد اهمیت تحقیق حاضر این است که با معرفی این دو گروه آنها را از هم جدا کرده و خواننده با خواندن این تحقیق می تواند به ویژگی ها و رفتارهای این دو گروه مسیر خود را انتخاب نماید و راه رسیدن به قرب را بهتر بشناسد و در این دنیا نیز زندگی سعادت‌مندی داشته باشد. در بسیاری از پژوهش ها مقالات و کتاب ها مطالب پراکنده ی مهمی در مورد محبوبان و معقوبان خدا بیان شده است که هریک به شکلی به آن پرداخته اند که به عنوان نمونه می توان به کتاب چهره محبوب و منفور در قران نوشته حسین انصاری یا پایان نامه سیمای محبوبان الهی در قران کریم اثر حسن رستمی و ... اشاره کرد

نتایج مورد بحث در این موضوع در اینجا مشخص می شود که در آثار دنیایی محبت محبوبان خدا، اموری مانند آرامش روحی، تقویت ایمان، طلب رضای خدا و نهراسیدن از مرگ عنوان شده است. همچنین آثار اخروی محبت محبوبان خدا نیز اموری مانند ایمنی از عذاب الهی در قیامت، بدون حساب وارد بهشت الهی شدن و کسب درجات بهشت تبیین گردیده است. از این رو این گروه در صدد هست برای هر یک از عناوین و موضوعات ویژگی های فوق‌الذکر، شواهدی از آیات و روایات متعدد آورده و این آیات و روایات را به صورت اجمالی تحلیل و تفسیر ارائه نماید. رسانی در همه ساحت‌های مختلف اسلام از جمله اخلاق اسلامی، مورد تاکید فراوان قرار گرفته و در نظام دینی موضوع خدمت رسانی به صورت نهادینه شده مطرح می گردد.

فلسفه وجودی حکومت دینی، برقراری عدالت و خدمت به مردم، و واگذاری و پذیرش مسئولیتها نیز در همین راستاست. از این رو، هر چه مسئولیت، مهمتر و بالاتر باشد، وظیفه خدمت رسانی نیز سنگین تر می شود. مقاله، در ادامه مطالب فوق، ارزشی و فعل اخلاقی بودن خدمت رسانی از دیدگاه اسلام را مورد بررسی قرار می دهد و معیارهای ارزشمندی آن را به بحث می گذارد. پس از آن آداب خدمت ارزشمند و آثار اخلاقی، تربیتی آن را مطرح می کند و بدین ترتیب با خاتمه و نتیجه گیری پایان می یابد

کلید واژه ها: خدمت رسانی - اهتمام به امور مسلمین - ارزش اخلاقی -

مقدمه:

در فرهنگ اسلام موضوع خدمت رسانی به مردم؛ خصوصاً صالحان و مؤمنان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. اولیای الهی همواره در خدمت به خلق پیش قدم بوده و به پیروان خویش سفارش نموده‌اند که در انجام این فریضه مهم که از عالی‌ترین درجات دینداری است همت گماشته و در نفع رسانی به مردم ولو با خدمتی اندک از هیچ کوششی دریغ نورزند.

این عمل چندان با اهمیت است که پیامبر اکرم (ص) میزان محبوبیت نزد خدا را وابسته به آن دانسته و می‌فرماید: بهترین مردم کسی است که برای دیگران سودمندتر باشد.

از دیگر وجوه خدمت به خلق، بُعد عبادی آن است، زیرا عبادت تنها به روزه گرفتن و نمازخواندن محدود نمی‌شود و چنانچه فکر، قلب و اعضا در خدمت حق باشند و اعمال خالصانه در راه رضای خدا انجام پذیرد داشتن روحیه خدمت‌گذاری نیز زمینه ساز عبادت پروردگار است:

در آموزه‌های دینی خدمت به مردم وظیفه هر فرد مسلمان و جزء برنامه‌های اصلی پیامبران و اساس اخلاق اسلامی است. اهمیت این مطلب به حدی است که پیامبر اکرم (ص) کسانی را که با بی‌توجهی و غفلت از پذیرش این مسئولیت شانه خالی می‌کنند، مسلمان نمی‌داند: «من اصبح لایهتم بامور المسلمین فلیس منهم و من سمع رجلاً ینادی یا للمسلمین فلم یجبه فلیس بمسلم؛ کسی که در هر صبحگاه به امور مسلمین همت نگمارد و در اندیشه کارهای آنان نباشد از آنها نیست و کسی که بشنود مردی فریاد می‌زند و کمک می‌طلبد و به او کمک نکند مسلمان نیست».

از آن‌جا که زندگی اجتماعی بر پایه ارتباطات سنجیده و در سایه خیرخواهی و علاقه به هم نوع، پایه ریزی گردیده و بر اساس تعاون و خدمت به هم قوام می‌یابد، لازم است افراد به فکر منفعت خویش نباشند و در پی ارضای غرایز شخصی قدم برندارند، بلکه به نفع دیگران نیز گام بردارند، درد آنها را درد خود دانسته و در درمانش بکوشند. چنین اندیشه مثبتی موجب می‌شود تیرگی‌ها و مشکلات از آسمان زندگی انسان‌ها کنار رفته و درد دردمندان به داروی جانبخش طبیبان دوار (خدمت‌گزاران) درمان شود و به مدد دست‌های توانای آنها جامعه‌ای پیشرو، سالم و سربلند به وجود آید.

مفهوم شناسی :

۱- خدمت : خدمتگزاری ، مفهوم وسیع و گسترده ای دارد. این واژه ، تمام فعالیت‌های مثبت و مفید انسانها را در زمینه های : اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی ، فرهنگی و معنوی شامل می شود. این نکته را یادآور می شویم که خدمتگزاری غیر از انجام وظیفه است . برای روشنی و وضوح معنای خدمتگزاری ، لازم است ، مرز این دو مشخص شود .

کسی که مسؤولیتی بر دوش دارد، چه در بعد معنوی و چه در بعد مادی ، و درازای کار، مزد دریافت می کند، خدمتگزار نیست گر چه نتیجه تلاش او در راستای خدمت به خلق قرار می گیرد. خدمتگزار، واژه ای است که با چگونگی عمل و نیت فرد ارتباط دارد .

البته اگر شخصی در انجام وظیفه اش کوتاهی نکرد و آن را به بهترین وجه انجام داد و علاوه ، هم و غم خویش را در رفع نارسائیهای زندگی مردم قرار داد و تابع یک سری مقررات خشک و دست و پاگیر اداری نبود، نام خدمتگزار، بر او زینده و شایسته خواهد بود بنابراین ، هر خدمتگزار مالا به جامعه خدمت می کند ولی هر خدمتی خدمتگزاری نیست .^۳

۲- مفهوم خلق:

در لغت دارای دو معناست: معنای مصدری یعنی آفریدن و آفرینش، و معنای صفت مفعولی یعنی آفریده یا مخلوق که معمولاً از آن مفهوم جمع اراده می شود یعنی آفریدگان یا مخلوقات، چنانکه تعبیر «خَلْقِ خِدا» که بر زبان مردم نیز می رود به معنی مخلوقات و آفریدگان خداوند است.^۴

«اخلاق» جمع «خُلُق» و «خُلُق» می باشد. خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود. در اصطلاح «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است» یا «علمی است که از ملکات و صفات خوب و بد و ریشه ها و آثار آن سخن می گوید». غربی ها هم از علم اخلاق تعاریف مختلفی ارائه داده اند، مثلاً «علم اخلاق عبارت است از تحقیق در رفتار آدمی به آن گونه که باید باشد». یا «مجموع قوانین رفتار که انسان به واسطه مراعات آن می تواند به هدفش برسد». «اخلاق» جمع «خُلُق» (بر وزن قُفْل) و «خُلُق». (بر وزن افق) می باشد، به گفته «راغب» در کتاب «مفردات»، این دو واژه در اصل به یک ریشه باز می گردد، خُلُق به معنی هیئت و شکل و صورتی است که انسان با چشم می بیند و خُلُق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود.

بنابراین می توان گفت: «اخلاق مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است» و به گفته بعضی از

^۳ مجله حوزه آذر و دی ۱۳۶۹، شماره ۴۱، ص ۱۰۵

^۴ سعید محبی، زیر نظر احمد صدر حاج سید جوادی، کامران فانی، برگرفته از دایره المعارف تشیع (دایره المعارف تشیع، قم،

امام کاظم (ع) فرمود: مَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَصِلَنَا فَلْيَصِلْ فَقَرَاءَ شِيعَتِنَا؛ هر کس نمی تواند ما را خوشحال کند هر گاه مستضعفی از شیعیان مآمد به او برسد^{۳۸}

چگونه کمک کنیم؟!

« من غیر استخفاف منه »^{۳۹} یعنی اگر کمک کنید آن فرد را خفیف و خار نکنید.

امام کاظم (ع) فرمود: «إِنَّ خَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ فِضَاءُ خَوَائِجِ إِخْوَانِكُمْ وَالْإِحْسَانُ إِلَيْهِمْ مَا قَدَرْتُمْ وَإِلَّا لَمْ يُقْبَلْ مِنْكُمْ عَمَلٌ حَتَّىٰ عَلَىٰ إِخْوَانِكُمْ وَارْحَمُوهُمْ تَلَحُّقُوا بِنَا»؛

خاتمه کارهایتان این است که چقدر مشکلات مردم را حل کرده اید و اگر مشکل مردم را حل نکنی هیچ عملی از تو قبول نخواهد شد. سپس می فرماید: اگر روز قیامت می خواهید به ما برسید ، به برادران دینی خود کمک کنید ، روز قیامت جایتان پیش ماست^{۴۰} .

با توجه به موارد ذکر شده ، چنین مشهود است که برای نیکی و خدمت به خلق از هر در و راهی می توان وارد شد و فرمول خاصی ندارد.

در آیات و روایات مصادیق بسیاری برای خدمت به خلق و همکاری و تعاون و کارگشایی برای مردم بیان شده است. در این جا به برخی از مصادیق آن ها اشاره می شود:

۱. محبوب ترین خدمت ها: خدمت به مردم می تواند در اشکال گوناگونی انجام گیرد. از مصادیق خدمت مواردی است که پیامبر (ص) آن را به عنوان محبوب ترین اعمال در نزد خداوند مطرح کرده و فرموده است: أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ سُرُورٌ يُدْخِلُهُ مُؤْمِنٌ عَلَىٰ مُؤْمِنٍ، يَطْرُدُ عَنْهُ جُوعَهُ أَوْ يَكْشِفُ عَنْهُ كَرْبَهُ؛ بهترین اعمال در پیشگاه الهی سه چیز است: ایجاد خوشحالی در دل مؤمن، رفع گرسنگی، و زدودن غم و اندوه از چهره او.^{۴۱}

۲. خوشحال کردن مؤمن: چنان که بیان شد یکی از محبوب ترین اعمال در نزد خداوند خوشحال کردن دیگران است. پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله این گونه اعمال را موجب سرور خود و خداوند دانسته و فرموده است: مَنْ سَرَّ مُؤْمِنًا فَقَدْ سَرَّنِي وَمَنْ سَرَّنِي فَقَدْ سَرَّ اللَّهَ؛ کسی که مؤمنی را خوشحال کند، مرا خوشحال نموده و کسی که مرا خوشحال نماید، خدا را خوشحال کرده است.^{۴۲}

^{۳۸} محمد یعقوب کلینی، کافی، ج ۴، ص ۵۹

^{۳۹} علی بن حسن طبرسی، مشکاة الأنوار، قم: دارالتقلین، ۱۳۹۲، ص ۳۲۳

^{۴۰} علامه مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۳۷۹، زهرا اجلال - گروه دین و اندیشه تبیان

^{۴۱} همان، ج ۷۴، ص ۳۱۲

^{۴۲} همان، ج ۷۴، ص ۲۸۴

۳. پیامبر گرامی اسلام (ص) در جایی دیگر فرموده است: **إِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ إِدْخَالُ السُّرُورِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ؛** محبوب ترین اعمال پیش خدا خوشحال نمودن مؤمنین است.^{۴۳} کمک مالی: یکی از مهم ترین مصادیق خدمت رسانی و کارگشایی همان کمک مالی به ویژه نسبت به فقیران شیعه است. این مطلب در آیات قرآنی و نیز روایات بارها تکرار شده که نمونه آن پیش از این آمده است.^{۴۴}
۴. گذشت از بدی: از دیگر مصادیق کارگشایی و نیکی به دیگران، گذشت از بدی های شخص و نادیده گرفتن آن هاست که این مطلب در قرآن و نیز حدیث پیشین بیان شده است.^{۴۵}

^{۴۳} علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۲۸۹

^{۴۴} همان، ج ۷۴، ص ۳۱۳

^{۴۵} همان.

نتیجه گیری :

نسخه برطرف شدن بسیاری از مشکلات و گرفتاری‌هایمان را در بر طرف ساختن مشکلات دیگران و کمک به آنان می‌داند. پیامبر (ص) در این باره فرمود: «مَنْ قَضَى لِمُؤْمِنٍ حَاجَةً قَضَى اللَّهُ لَهُ حَوَائِجَ كَثِيرَةً أَذْنَاهُنَّ الْجَنَّةُ» هر کس یک نیاز را از مؤمنی برطرف سازد، خداوند نیازهای فراوان او را روا سازد که کمترین آن‌ها بهشت است. یا در حدیث دیگری از امیرمومنان (ع) می‌خوانیم: «إِذَا أُمَّلَقْتُمْ فَتَاجِرُوا اللَّهَ بِالصَّدَقَةِ» هر زمان فقیر شدید، با خداوند از طریق صدقه دادن (در راه او) تجارت (پرسود) کنید.

گرچه میان کمک در راه خدا به هنگام نیازمند بودن و برخورداری از نعمت‌های خداوند رابطه مستقیم و روشنی شاید در نگاه اولیه به نظر نرسد که وجود داشته باشد، ولی قطعاً این از الطاف پنهان الهی است. بی تردید شخص ایثارگر آنچه را که خود به آن نیاز دارد، به دیگری می‌بخشد، روح پاکی پیدا می‌کند که سرچشمه استجابت دعاست و بالطبع درخواست‌های او برای گشایش روزی به هدف اجابت نزدیک می‌شود.

در روایت‌های دینی، ارتباط صدقه با درمان بیماری‌ها، رفع بلاها و خطرات و به عنوان افزایش روزی با صراحت بیان شده است؛ از جمله سخن امیرمومنان است که فرمود: «اسْتَنْزِلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ» روزی را به وسیله صدقه بر خود فرود آورید.

از سوی دیگر وقتی واژه کمک به نیازمندان و مشکل‌گشایی را می‌شنویم، شاید بیشتر، انفاق مالی در ذهن مان تداعی شود، اما انفاق در راه خداوند، تنها منحصر به انفاق مالی نیست، بلکه انفاق علم و دانش، انفاق قدرت و مقام و انفاق نصیحت و خیرخواهی و خلاصه هرچیزی که خداوند به انسان روزی داده و هر اندازه که در توانش باشد، باید از آن برای کمک به دیگران استفاده کرد.

این نکته را نباید فراموش کرد که کمک به دیگران را تا آنجا که ممکن می‌باشد خوب است که به صورت پنهانی انجام شود همچنانکه سیره اهل بیت نیز بر پنهان نگاه داشتن عمل‌های خیرخواه خود بوده است، مگر در جایی که بیان آن باعث انگیزه دهی به دیگران شود.

منابع :

۱. مجله حوزه آذر و دی ۱۳۶۹، شماره ۴۱،
۲. سعید محبی، زیر نظر احمد صدر حاج سید جوادی، کامران فانی، برگرفته از دایره المعارف تشیع (دایره المعارف تشیع، قم، ۱۳۷۸، اول
۳. شیخ طوسی، تهذیب الاخلاق، تهران، دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۶۴،
۴. محمد بن حسین بیهقی، تاریخ بیهقی، تهران، مهتاب، ۱۳۹۴،
۵. دهخدا، لغت نامه، ذیل واژه تقرب.
۶. حسن، مصطفوی، التحقيق، قم: انتشارات بنگاه ترجمه ۱۴۰۲، ج ۹، ص ۲۲۶، ذیل واژه قرب.
۷. محمد، معین، فرهنگ فارسی، تهران، زرین، ۱۳۸۶، ذیل واژه تقرب.
۸. محمد، راغب اصفهانی، مفردات، قم: مرتضوی ۱۳۸۸، ذیل واژه قرب؛ مصطفوی، التحقيق، ۱۴۰۲، ج ۹،
۹. محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتاب الاسلامیه ج ۲،
۱۰. ابی جعفر محمد بن الحسن الطوسی، تهذیب الأحکام، تهران: دارالکتاب الاسلامیه، بی تا، ج ۶،
۱۱. محمد رضا آشتیانی، گنجینه آداب اسلامی: قم: مهر سجاد، ۱۳۹۱،
۱۲. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه: قم دارالکتاب الاسلامیه، ۱۳۸۰، ج ۲،
۱۳. محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، قم: اسماعیلیان، ۱۳۷۸، ج ۱۲،
۱۴. عبد الرحمن سیوطی، فالجامع الصغیر فی احادیث البشیر النذیر، بیروت: دارالفکر، ۱۳۸۷، ج ۱،
۱۵. عبدالله جوادی آملی، مفاتیح الحیاه: قم: اسراء، ۲۰۱۲، م،
۱۶. ملا سلطان محمد گنا ابادی، بیان السعاده فی مقامات العباده، قم: حقیقت، ۱۳۸۱، ج ۴،
۱۷. سید هاشم ناجی جزایری، اهل البيت فی القرآن و الحدیث، تهران: ناجی، ۱۳۹۷،
۱۸. حسن دیلمی، ارشاد القلوب الی الصواب، قم: مرکز مطالعات و پاسخگویی به شبهات،
۱۹. ابوالقاسم بخشیان (انهدت خدمت رسانی در نگاه قرآن و سیره معصومین (ع)، هدی: تهران، ۱۳۸۹،
۲۰. فتح الله کاشانی، تفسیر منهج الصادقین فی الزام المخالفین، قم: نوید اسلام: ج ۲،
۲۱. ابو محمد حرانی، تحف العقول عن آل الرسول (ص): قم: ال علی، ۱۳۹۸،
۲۲. علاءالدین علی ابن حسام، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، بیروت: مکتبه التراث الإسلامی، ۱۳۸۹، ج ۳،
۲۳. علی مشکینی اردبیلی، مواعظ العدویه، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۹۲، نویسنده: آمنه کولایی
۲۴. علی بن حسن طبرسی، مشکاه الأنوار، قم: دارالثقلین، ۱۳۹۲،
۲۵. گروه دین و اندیشه تبیان

